1-ŞÖBA · VETERINARIYA MEDITSINASI VA HAYVONLAR SALOMATLIGI

UDK. 619.616.091:636.5.033

QUSLAR JUQPALI LARINGOTRAXEIT KESELLIGINIŃ ALDIN ALIW HÁM EMLEW

Arislanbekov.I.A

SAMMVMSHBU Nókis filialı stajyor oqıtıwshısı.

Reypnazarova N. E.

SAMMVMSHBU Nókis filialı kabinet meńgeriwshisi

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311034

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
185–189

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Arislanbekov I.A., Reypnazarova N.E. Quslar juqpali laringotraxeit keselliginiń aldin aliw hám emlew // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 185–189. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311034

ANNOTATSIYA Maqalada quslarda ushıraytuǵın juqpalı laringotraxeit keselliginiń juǵıw jolları, aldın alıw hám emlew usılları boyınsha maǵlıwmatlar keltirilgen. Kesellik ótkir, yarım ótkir hám sozılmalı keship, onıń laringotraxeal hám konyuktival formaları bar. Keselliktiń aldın alıwda fermer xojalıqlarda qustı azıqlantırıw hám saqlawda optimal (maqul túsetuǵın) zoogigienik shárt-shárayatlar támiyinlengen bolıwı kerek.

АННОТАЦИЯ В статье представлена информация о путях передачи, профилактике и лечении инфекционного ларинготрахеита домашней птицы. Заболевание протекает остро, полуостро и хронически, имеет ларинготрахеальную и конъюнктивальную формы. В целях профилактики заболевания необходимо обеспечить оптимальные (допустимые) зоогигиенические условия кормления и содержания птицы в хозяйствах.

ANNOTATION The article provides information on ways of transmission, prevention and treatment of infectious laryngotracheitis in poultry. The disease is acute, semi-acute and chronic, it has laryngotracheal and conjunctival forms. In order to prevent the disease, it is necessary to provide optimal (acceptable) zoohygienic conditions for feeding and keeping poultry in farms.

GILT SÓZLER Laringotraxeit, vaksina, immunitet, immunofon, antigen, epizootologiya, klinikalıq, patologoanatomiyalıq, bakteriologiyalıq, virusologiyalıq, epidemalogiya, patobiologiya.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА ларинготрахеит, вакцина, иммунитет, иммунофен, антиген, эпизоотология, клиническая, патологоанатомическая, бактериологическая, вирусологическая, эпидемиология, патобиология.

KEY WORDS Limmunoglobulin, vaccine, immunity, immunophone, antigen, epizootology, clinical, pathologoanatomics', bacteriologist, virologist, epidemiology, pathobiology.

Temanıń aktuallıǵı. Respublikamız ekonomikasınıń awıl xojalıǵında qusshılıq áhimiyetli orınǵa iye bolıp, húkimetimiz tárepinen bul tarawdı rawajlandırıwǵa úlken áhmiyet berilip atır.

Keyingi jıllarda mámleketimizde insanlardıń azıq-awqat qáwipsizligin támiyinlew, qusshılıqtı rawajlandırıw, sharwashılıq ónimlerine (gósh, sút, máyek) bolǵan talaptı qandırıw maqsetinde húkimetimiz tárepinen bir qatar qararlar islep shıǵılǵan. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022-jıl 28-yanvardaǵı PF-60-san "2022-2026 jıllarǵa arnalǵan jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyası haqqındaǵı" ǵı pármanı, 2018-jıl 13-noyabrdegi PQ-4015-san "Qusshılıqtı jáne de rawajlandırıw boyınsha qosımsha ilajlar", 2022-jıl 31-marttaǵı PQ-187-san "Veterinariya hám sharwashılıq tarawında kadrlar tayarlaw sistemasın jáne de jetilistiriw ilajları tuwrısında" ǵı, 2022-jıl 15-iyundaǵı PQ-281-san "Qusshılıq tarawın mámleket tárepinen qollap-quwatlaw sistemasın jáne de jetilistiriw ilajları tuwrısında" ǵı qararları hám de usı tarawǵa tiyisli basqa huqıqıy-normativ húJjetlerde belgilengen wazıypalardı ámelge asırıwda arnawlı bir dárejede xızmet etedi.

Izertlewdiń maqseti. Qaraqalpaqstan Respublikası aymaǵında quslar infekcion laringotraxeit keselliginiń epizootologiyasın úyreniw hámde emlew, aldın alıw hám qarsı gúresiw is-ilájların shólkemlestiriwden ibarat.

Izertlew ob'ekti hám metodları. Ilimiy izertlewlerdiń eksperimental bólegi 2024-2026 jıllar dawamında Qaraqalpaqstan Respublikası aymaqları Samarqand mámleket veterinariya medicinası, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filialınıń labaratoriya xanasında hám vivariysında, Qaraqalpaqstan Respublikası labaratoriya hám azıq-awqat qáwipsizligi orayında qusshılıq xojalıqlarında tawıqlar arasında infekcion laringotraxeit keselliginiń aldın alıw hám emlew, tarqalıwı hámde kesellikke diagnoz qoyıw usılları tómendegi tájiriybeler tiykarında ótkerildi.

Laboratoriya tájiriybelerinde infekcion laringotraxeit keselligi menen tábiyiy sharayatta ziyanlanǵan hám ziyanlanbaǵan úlken jastaǵı "Loman Braun klassikalıq hám Loman LSL klassikalıq" hámde jergilikli parodaǵa tiyisli tawıqlarda alıp barıldı. Infekcion laringotraxeit keselliginiń aldın alıw maqsetinde olardı ulıwma qaǵıydalarǵa tiykarlanǵan halda emlew hám aldın alıw ilajları ótkerildi.

Izertlewdiń nátiyjeleri. Quslar arasında infekcion laringotraxeit keselliginiń tarqalıwı hámde etiologiyalıq faktorları úyrenildi. Onıń ushın Qaraqalpaqstan Respublikasınıń 6 xojalıqlarındaǵı quslar arasında ushıraytuǵın infekcion kesellikler boyınsha epizootik jaǵdayı tekserildi. Tekseriw ushın qusshılıq fabrikalarınıń veterinariya xızmeti xızmetkerleri usınısına tiykarlanıp tańlap alındı. Qaraqalpaqstan Respublikası qusshılıq xojalıqları, fermer xojalıqları, Klaster, JSHJ hám menshikli isbilermenlerde ámeldegi qusda alıp barılǵan izertlewlerde tawıqlardıń infekcion laringotraxeiti (Larungotracheitis infectiosa) tez tarqalıwı, jutqınshaq hám traxeyanıń zaqım alıwı úyrenildi. Tiykarınan 120-180 kúnlik tawıqlar hámde 20-60 kúnlik shójeler, kem jaǵdaylarda bolsa túyetawıq hám tawıqlar kesellenedi. Kesellikti virus shaqırıp, kesellengen qustıń ólimi 2-75% in quraydı. Infekciya hám sozılmalı virus tasıwshılardan hawa arqalı hám de xızmet kórsetiwshi xızmetkerdiń kiyimi arqalı juǵıwı múmkin.

Kesellik ótkir, yarım ótkir hám sozılmalı keship, onıń laringotraxeal hám konyunktival formaları bar. Kesellik quslarda laringotraxeal formada kórinetuǵın bolǵanda ol ótkir keshedi hám ol jaǵdayda ulıwma hálsizlik, bosańlıq, anorekciya (ishtey joǵalıp ketiwi), kem háreketlilik baqlanadı. Tınısh otırǵan kesel qusta hár túrlı ısqırıqlı, qahqahlı hám qırıllaǵan dawıs esitiledi. Kegirdek hám jutqınshaqtıń fibrin hám qanlı ekssudat penen pitiwi dem alıwdı qıyınlastıradı, qus tumsıqların ashıp dem aladı. Olar ekssudattı jótel menen

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311034

shıǵarıwǵa háreket etedi. Kesellengen quslar máyek tuwıwdı toqtatadı. Keselliktiń konyunktival formasında dáslep topardaǵı 10-15 shóje, keyin hámmesi kesellenedi. Olarda kóz silekey perdeleri qızarıwı, qabaqlarınıń isip ketiwi, jarıqtan qorqıw, kózden jas ağıw baqlanadı.

A.I. Kuligin maǵlıwmatına kóre, suwıtqıshta jaylasqan gósh quramındaǵı ILT virusı -10 gradus dárejede 13 ay, -18 gradus dárejede 30 ay hám -28 gradus dárejede 85 ay jasawshanlıǵın saqlaydı. Inkubacion dáwiri 3-12 kún. Kesellik jaylasqan jerine qaray, traxeal hám konyuktival formalarǵa bólinedi. Traxeal forması dem alıwdıń qıyınlasıwı, qırıldawlar hám dem alıw waqtında moyınnıń ishke tarqalıwı menen keledi. Konyuktival formada bolsa kóz jaslanıwı, kóz qabaǵınıń isiwi hám jótel menen keshiwi menen parıqlanadı. Ólim kórsetkishi 8-60%.

Kesellik kóbinese qápeste bağılatuǵın qusshılıq xojalıqlarında baqlanadı. Bunnan tısqarı, xojalıqlarda zoogigienik ventilyaciya sisteması hám quslardıń azıqlanıwı (A vitaminoz A hám basqalar) buzılǵanda hám de quslardıń júdá tıǵız jaylasıwı keselliktiń tarqalıwına faktor boladı.

Diagnoz anıq bolǵanda, tiri virus vakcinaları menen emlew múmkin. Sanitar-profilaktikalıq hám emlew jumısları menen kesellikti joq etip bolmaydı.

Juqpalı laringotraxeit keselliginiń aldın alıw ushın tómendegilerge áhmiyet beriw kerek:

- quslar toparınıń inkubaciya máyeklerinen shıqqan hám juqpalı laringotraxeit keselliginen taza bolǵan xojalıqlardan shólkemlestiriw kerek;
- turli jastaǵı quslardı geografiyalıq tárepten bólek zonaǵa (aymaqlarǵa) jaylastırıw kerek;
- bir qıylı jastaǵı quslardı bir ketekte saqlawǵa itibar qaratıw kerek;
- imaratlardı jaqsılap tazalaw hám dezinfekciya qılıw menen cikller aralıq profilaktikalıq tánepislerge ámel qılıw kerek;
- alıp kelinip atırǵan násilli máyeklerdi, sonday-aq, olardı tasıw ushın paydalanılǵan transport qurallardı, atap aytqanda, aydawshı hám gúzetiwshilerdiń kiyimleri hám qolların dezinfekciya qılıw kerek;
- jańa alıp kelingen násilli máyeklerdi hám xojalıqtıń máyeklerin bólek inkubaciya qılıw kerek;
- nasilli máyeklerden jarıp shıqqan kúnlik shójeleri qusshılıq fermalarında bağılıp atırǵan quslardan bólek saqlaw kerek;
- 40-80 kúnlik shójelerde kesellikke qarsı AVIVAK-ILT vakcina menen emlew ilájları ótkeriledi.

Emlew usılları. Quslar topar-topar yamasa individual halatta emlenedi.

Rp: Streptomycini 25 000000 ED

OleiJecorissterilisata 1000,0

M. f. suspension

D.S. 1 mldan bulshıq et arasına infekciya ushın. Hár 5-7 kúnde 2-3 ret qılıw kerek. Qustıń 1 kg salmaǵına 20 mg furazalidondı awqat penen birge beriw kerek.

Tómendegi retseptler de usınıs etiledi.

Rp: Antiseptolichlorati 10000,0

D.S. Tún waqtında keteklerge áste sebiw ushın.

Hár 1-2 kúnde 1-4 mezgil tákirarlanadı.

S. I. Kropinov ILT menen kesellengen quslardı emlew processinde, 1-2 ml tawıq belok gidrolizin inekciya etiwden nátiyje alǵan.

Keselliktiń konyuktival formasında antibiotikler inekciyası yamasa olardı awqatına qosıp beriwden tısqarı tómendegi dárini recept boyınsha 2-3 ret baqlaw múmkin.

Rp: Streptomycini 5000000 ED
Penicillini 5000000 ED
Streptocidialbi 5,0
Aguaedestillatae 50,0
M. f. emulsio

D.S. Aralastırılsın. Zıyanlanǵan kózge tamızılsın. Emlewdi keyingi kúnge 2-3 retge shekem tákirarlaw kerek.

A.I. Kulagin ILT konyuktival formasında kózge glecirinli 0,5% yod tamızıp, 91% inkubatiklerdi hám 64,5% kesellengenlerin emlewge erisken. A.I. Kulagin toparlı emlew hám profilaktika maqsetinde 1 qusqa 3-5 ml yodtıń 0,5% li suwlı eritpesin áste sebiwdi usınıs etedi.

Rp: Lodi puri 5,0
Kalijudati 10,0
Aguaedestillatae 5000

D.S. Qápestegi 200 qusqa sebiwdi bağıtlap sebiw. 3 kúnlik emlew basqıshınan 1 kúnlik interval menen 3 ret ótkerilsin.

I.N. Doroshko, B. Boydavlatov, V.V. Kosova, Krinochkin hám basqalar 1 bólek yodqa 0,1 bólek alyuminiy qatnasında kristall (untaq tárizli) taza yod hám alyuminiy untaǵı qospasınan alınǵan yodtıń tútin tárizli aerozolı menen ingalyaciya qılıwdı usınıs etedi. 1 m^3 maydanǵa 0,3 yod hám 0.03 alyuminiy poroshogi alınadı. Aralastırılatuǵın ıdıs jerden 1 metr biyiklikte hám bir-birinen 8-10 metr uzaqlıqta, shaxmat ketekleri izbe-izliginde xanaǵa jaylastırıladı. Alyuminiydiń jeterli dozası salınǵan ıdısqa yod untaǵı sewiledi hám aralastırıladı. Reakciya baslanıwınan keyin, basqa ıdıslarǵa da gezek penen salınadı.

Barlıq ventilyacion tuynukler, áynekler, qapılar 25-30 minutqa jabıladı, keyin bólme samallatıladı. Bunday aerozol ingalyacion emlewi bir neshe ret tákirarlanadı. Eger tútin payda bolmasa, alyuminiy untaǵı qurıtıladı yamasa qospaǵa jaǵılǵan shırpı tıǵıladı. Xlorskipidar qospasınıń parı menen ingalyatsiya qılıw da nátiyje beredi. Onıń ushın 1 m^3 maydanǵa 3,0 bólek aktivlengen xlorlı hák alınadı hám 0,3 ml skipidar salınadı. Aralaspa reakciyaǵa kirisip, ózinen puw ajıratıp shıǵaradı. Ingalyaciya 7-15 minut etiledi. 2-3 kúnlik interval menen 3-5 retge shekem ótkeriw múmkin.

A.Noskov 1 m^3 maydanǵa 0,5 ml dozada monoxlorlı yodtı ketektiń tómengi bólegine tógiw arqalı quslardı emlewde jaqsı nátiyje aldı. A.A. Zakomirdin ILT de 1 m^3 maydanǵa 0,2 yod esabınan yodtıń 20% li eritpesin, glicerinniń 30-50% li eritpesine sebiwdi usınıs etedi. Eritpeniń múddeti 45-60 minut. Qollanıwı 3 kúnde 1 márte qollanıladı.

Rp: Lodi puri 20,0
Kaliijudati 30,0
Aguaedestillatae 70,0
M.f. suspension
D. S. 100 m^3 maydanǵa sebiw.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311034

Juwmaq. Infeksion laringotraxeittiń aldın alıwda kesellikke qarsı AVIVAK-ILT vaksina menen 40-80 kúnlik shójelerde emlew ilájları ótkeriledi.

Eger mútájlik bolsa, emlew ilájların hár 3 kúnde tákirarlaw múmkin. Keselliktiń hawadan juǵıwın kemeytiw ushın xananı quslar menen birgelikte xlor hám sút kislotası puwları menen dezinfekciya etiledi.

Hár bir fermer xojalıqları quslardı azıqlantırıw hám saqlaw sisteması optimal (maqul túsetuǵın) zoogigienik shárt-shárayatlar menen támiyinlegen bolıwı kerek.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR

1. Hayvon va parrandalarning o‘ta xavfli kasalliklarini tarqalishi va oldini olishning monitoring. Samarqand-2011-yil, 42-bet.
2. V. Artyomich, Sprovochnik po bolezni ptits. Moskva -1966 g.
3. B.A. Axmedjanov, Osnovniye mikrobiologii i virusologii. Tashkent-“Meditsina nashriyoti”, 1964 g.
4. B.I. Antonova. Sprovochnik Laborotorniye issledovaniya v veterinarii. Moskva. Agropromizdat, 1987 g.
5. www.agroolam.uz